

The Methodological Approach to Sexual Education in Cyberspace from the Perspective of Quranic Verses and Hadiths

Mohammad Fakouri¹

Received: 2024/08/01 • Revised: 2024/11/23 • Accepted: 2025/02/05 • Published online: 2025/05/28

Abstract

The present study has been able to discover effective methods for fostering and developing the talents of young individuals in relation to cyberspace. Given the cognitive dimension of sexual education methods in the context of cyberspace, it is possible—through Quranic verses and hadiths—to identify specific cognitive imperatives (methods) in this area. Accordingly, this article explores particular methods of sexual education with an emphasis on the unique demands of cyberspace. The purpose of the paper is to raise a healthy generation, establish sexual security, and create a wholesome environment through the efforts of parents and educators. These aims are addressed by proposing appropriate methods to help children navigate cyberspace in the modern age. Thus, if parents and educators do not employ cognitive strategies to enlighten and guide their children, they may face irreparable harm. The presentation of sexual education methods in relation to cyberspace in this study falls under the category of fundamental theoretical research, and its implementation

1. Ph.D. Student, Al-Mustafa International University; Level 4, Islamic Seminary.

mfakoori1370@chmail.ir

* Fakouri, M. (2025). The Methodological Approach to Sexual Education in Cyberspace from the Perspective of Quranic Verses and Hadiths. *Journal of Studies of Quranic Sciences*, 6(22), pp. 100-121.

<https://doi.org/10.22081/jqss.2025.69632.1320>

method is based on library studies, along with analytical and descriptive approaches. The author identifies specific imperatives related to understanding sexual dimensions in cyberspace, such as enhancing awareness of God's presence, reminding individuals of divine blessings, warning against consequences, introducing exemplary role models, and recognizing the harms of cyberspace.

Keywords

Islam, cyberspace, sexual education, methodology.

فهم أسلوب التربية الجنسية في الفضاء الافتراضي من منظور الآيات والأحاديث

محمد فكوري^١

تاريخ الإستلام: ٢٠٢٤/٠٨/٠١ • تاريخ التعديل: ٢٠٢٤/١١/٢٣ • تاريخ القبول: ٢٠٢٥/٠٢/٠٥ • تاريخ الإصدار: ٢٠٢٥/٠٥/٢٨

الملخص

وقد نجح البحث الحالي في اكتشاف أحد الأساليب المهمة في هذا المجال من أجل ازدهار وتنمية قدرة المستخدمين فيما يتعلق بالفضاء الافتراضي. في ضوء البعد المعرفي لأساليب التربية الجنسية وعلاقتها بالفضاء الافتراضي، وبالاتعانة بالآيات والأحاديث، يمكن تحقيق المتطلبات المعرفية الجزئية (المنهجية) في هذا الصدد؛ ولذلك تم في هذا المقال اكتشاف طرق خاصة في مجال التربية الجنسية مع التركيز على متطلبات الفضاء الافتراضي. والهدف من كتابة هذا المقال هو تربية جيل سليم، وخلق الأمن الجنسي، وتوفير البيئة الصحية من قبل الآباء والمعلمين، وهذا بالطبع يتم تقديمه في شكل أساليب مناسبة للأطفال للتعامل مع الفضاء الافتراضي في العصر الحديث. لذلك، إذا لم يستخدم الآباء والمعلمون الأساليب المعرفية لشرح وتنوير أبنائهم، فسوف يصابون بأضرار لا يمكن إصلاحها. إن عرض أساليب التربية الجنسية في علاقتها بالفضاء الافتراضي في هذا البحث هو نوع من البحث الأساسي النظري، والذي يعتمد على المصادر والدراسات المكتوبة، ويتم باستخدام المنهج التحليلي الوصفي. تمكن المؤلف من

١٠٢
 مجلّة الدراسات الإسلامية

سنة ١٤٤٦ (٢٠٢٥)

١. طالب دكتوراه في جامعة المصطفى، خريج المستوى الرابع من الحوزة العلمية. mfakoori1370@chmail.ir

* فكوري، محمد. (٢٠٢٥م). فهم أسلوب التربية الجنسية في الفضاء الافتراضي من منظور الآيات والأحاديث، الفصلية العلمية - الترويجية لدراسات علوم القرآن، ٦ (٢٢)، صص ١٠٠-١٢١.

اكتشاف بعض الأمور التي يجب القيام بها في مجال فهم الأبعاد الجنسية فيما يتعلق بالفضاء الافتراضي، مثل زيادة المعرفة في فهم وجود الله، وتذكر النعم، والإنذار، وتقديم الأسوة، والاعتراف بأضرار الفضاء الافتراضي.

الكلمات الرئيسية

الإسلام، الفضاء الافتراضي، التربية الجنسية، المنهجية.

روش‌شناختی تربیت جنسی در فضای مجازی از منظر آیات و روایات

محمد فکوری^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۱۱ • تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۰۹/۰۳ • تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۷ • تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۴/۰۳/۰۷

چکیده

پژوهش حاضر در جهت شکوفایی و رشد استعدادهای متریان در رابطه با فضای مجازی توانسته است یکی از روش‌های مهم در این ساحت را کشف کند. با توجه به بُعد شناختی روش‌های تربیت جنسی در رابطه با فضای مجازی، می‌توان به کمک آیات و روایات، به بایدهای جزئی شناختی (روش) در این رابطه دست یافت؛ بنابراین در این مقاله روش‌های خاص در ساحت تربیت جنسی با تأکید بر اقتضائات فضای مجازی کشف شده است. هدف از نگارش مقاله، پرورش نسل سالم، ایجاد امنیت جنسی و سالم‌سازی محیط توسط والدین و مربیان است که در قالب روش‌های مناسب در جهت مواجهه با فضای مجازی برای فرزندان در عصر نوین تدارک دیده شده است؛ بنابراین اگر والدین و مربیان در عرصه تبیین و روشنگری برای فرزندان از روش‌های شناختی کمک‌نگیرند، دچار آسیب‌های جبران‌ناپذیری می‌شوند. ارائه روش‌های تربیت جنسی در رابطه با فضای مجازی در این پژوهش از نوع تحقیقات بنیادی نظری و روش اجرای آن به صورت مطالعات کتابخانه‌ای، تحلیلی و توصیفی است. نگارنده توانسته است به کشف بایدهای جزئی در زمینه شناخت ابعاد جنسی در رابطه با فضای مجازی همچون معرفت‌افزایی در زمینه درک حضور خدا، یادآوری نعمت‌ها، اندازدهی، معرفی الگوها، شناخت آسیب‌های فضای مجازی بپردازد.

کلیدواژه‌ها

اسلام، فضای مجازی، تربیت جنسی، روش‌شناسی.

۱. دانشجوی دکترا، جامعه المصطفی، سطح ۴ حوزه علمیه قم، قم، ایران. mfakoori1370@chmail.ir

* فکوری، محمد. (۱۴۰۳). روش‌شناختی تربیت جنسی در فضای مجازی از منظر آیات و روایات. فصلنامه علمی - ترویجی مطالعات علوم قرآن، ۶(۲۲)، صص ۱۰۰-۱۲۱.

<https://Doi.org/10.22081/jqss.2025.69632.1320>

تربیت جنسی فرزندان در عصر نوین بر اثر گسترده‌گی برخی فضاها دچار آسیب‌هایی شده است. در این راستا مهمترین محیط که بیشتر اعضای جامعه و حتی فرزندان با آن مواجه هستند فضای مجازی است که تقریباً بیشتر انسان‌ها برای یک مرتبه این فضا را تجربه کرده‌اند؛ از این رو فضای مجازی که بدون شک فرزندان با آن مواجه هستند، اگر بدون شناخت و آگاهی وارد آن فضا شوند، دچار آسیب‌های جبران‌ناپذیری خواهند شد؛ بنابراین با گسترده‌گی فضای مجازی باید روش‌های مناسبی در مواجهه با آن در راستای رشد و شکوفایی استعدادها در مسائل جنسی فرزندان و متربیان انجام گیرد. در عصر نوین راه‌های ارتباط الکترونیکی با ابزار هوش مصنوعی و فضای مجازی به گونه‌ای است که هرگاه فرزند اراده کند، می‌تواند در این فضا با انسان‌های ناشناس و با صفحات، کلیپ، تصاویر مستهجن و... روبه‌رو شود. پس وظایف والدین در مواجهه با چنین عرصه‌هایی دوچندان افزایش می‌یابد. این پژوهش با توجه به اهمیت ویژه ابعاد آن، به روش‌هایی برای رشد و شکوفایی استعدادهای متربیان در مسائل جنسی در مواجهه با فضای مجازی پرداخته است.

۱. پیشینه

با تفحص انجام‌یافته در ارتباط با عنوان یادشده در این مقاله، پژوهش و تحقیقی به صورت خاص در این زمینه انجام نگرفته است. انجام این پژوهش می‌تواند خلأ موجود در این زمینه را برطرف نماید و این امر از امتیازات این تحقیق به شمار می‌آید. تربیت جنسی در کتب مختلف مورد بررسی قرار گرفته است، ولی این ساحت انسان در فضای مجازی با توجه به اهمیت خاص و مبتلابودن فرزندان در هر خانواده‌ای به آن توجه نشده است.

کتاب من دیگر ما: فرزند ما از ما جدا نیست، او خود ما است اما در اندازه‌ای کوچکتر اثر عباسی ولدی در سال ۱۳۹۲ در سه جلد و کتاب تربیت جنسی اثر علی نقی فقیهی مبتنی بر آیات و روایات که به مبانی، اصول و روش‌های تربیت جنسی فرزندان

پرداخته است و کتاب "فرزندت را فالو کن" اثر سلمان هاشمیان در سال ۱۴۰۰ چاپ سوم آن انجام گرفته که در این کتاب مهارت‌های تربیت فرزند در عصر رسانه به همراه ۵ فصل که به ترتیب؛ تربیت رسانه‌ای، اصول مدیریت رسانه در خانواده، رژیم مصرف رسانه‌ای، واکسیناسیون رسانه‌ای، به زندگی برگردیم پرداخته‌اند. از این کتاب هم می‌توان در زمینه کنترل فرزندان در فضای مجازی بهره گرفت، هرچند روش‌ها مبتنی بر آیات و روایات نیست. کتاب "حفاظت از کودکان در برابر استفاده جنسی" اثر جینین ساندروز، مترجم جواد کریمی در سال ۱۳۹۷ به چاپ رسیده که در این کتاب ایده‌های ساده و متناسب با سن کودک به همراه اطلاعات راه‌های مقابله با فریب کودکان ارائه شده‌است. مقاله‌ای از نویسنده با عنوان "روش معرفت‌افزایی تربیت جنسی فرزندان در مواجهه با فضای مجازی با تأکید بر آیات و روایات" در اولین همایش علوم انسانی با رویکرد نوین به چاپ رسیده است که در آن به روش‌های معرفت‌افزا برای رشد متربیان پرداخته است (فکوری، ۱۴۰۳).

۲. مفهوم‌شناسی

برای تبیین موضوع؛ روش‌شناختی تربیت جنسی در رابطه با فضای مجازی به چند مفهوم در ذیل اشاره شده است.

۱-۲. تربیت جنسی

فقیهی در تعریف تربیت جنسی معتقد است: «اینکه فرد در دوره‌های رشد کودکی، نوجوانی و جوانی به گونه‌ای پرورده شود و آموزش ببیند که با جنسیت خود آشنا گردد و آن را بپذیرد. قدردان وجود خویش باشد و به آن افتخار کند. نقش مذکر یا مؤنث بودن از لحاظ اجتماعی را یاد بگیرد و احکام و آداب دینی در ارتباط با مسائل جنسی مربوط به خود و روابط با هم‌جنس و جنس مخالف را فراگیرد. آمادگی روانی برای ازدواج و تشکیل خانواده را پیدا کند. با مسائل مربوط به زندگی خانوادگی و روابط با همسر آشنا شود و در سایه آن به آرامش برسد، به گونه‌ای توانمند شود که عواطف و

فعالیت‌های جنسی خویش را در جهت قرب الی الله و جلب خشنودی خداوند به کار گیرد» (فقیهی، ۱۳۸۹، ص ۲۰).

نگارنده در تعریف تربیت جنسی معتقد است؛ فرایند آگاهی‌دادن به متریبی در زمینه‌های مربوط به مسائل جنسی (احکام شرعی، ارتباط اجتماعی، تحولات جسمی و جنسیتی، مسائل بهداشتی، آموزش جنسی، پرورش نسل) برای رسیدن به هدف غایی.

۲-۲. فضای مجازی

فضای مجازی یا فضای سایبر از دو مفهوم مجزا از هم ادغام شده‌اند. مفهوم فضا در مقایسه با مفهوم مکان توصیف می‌شود. «فضا در حقیقت دال بر همه‌جا و مکان دلالت بر جایی معین است؛ از همین‌روست که تصور همه‌جا بسیار دشوارتر از جایی خاص است» (گل‌محمدی، ۱۳۹۶، ص ۴۴). اما واژه «سایبر» از ریشه‌ی یونانی لغت کنترل گرفته شده و به‌شکل ترکیبی در واژه سایبرنتیک به کار رفته است. مفهوم «سایبرنتیک» دلالت بر سیستم‌های کنترلی ابر تکنولوژی‌های رایانه‌ای به‌هم‌پیوسته، تکنولوژی جدید و واقعیات مصنوعی با راهبردهای دستیابی و کنترل سیستمی دارد. کاربرد دیگر واژه سایبر در ارتباط با مفهوم دیگری تحت عنوان ارگانیسم سایبر است. این واژه دلالت بر امتزاج ماشین و ارگانیسم انسانی و حاصل پیوند بین طبیعت، جامعه و تکنولوژی است» (سیاح طاهری و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۲). به‌نظر می‌رسد تعریف جامع این چنین است: با شکل‌گیری تعاملات افراد انسانی بر بستر شبکه‌های به‌وجودآمده از اتصال فناوری اطلاعات به‌واسطه‌ی فناوری ارتباطات، بتدریج نظامات اجتماعی افراد بر بستر این شبکه‌ها شکل می‌گیرد در اثر این تعاملات، نظام‌های اجتماعی شکل می‌گیرد و سرجمع این نظام‌ها را فضای مجازی می‌نامند و این فضای مجازی در حکم فضای واقعی است (احمدآبادی و همکاران، ۱۴۰۰، صص ۱۲۷-۱۵۷).

بنابراین تعاملات اجتماعی افراد از اتصال فناوری اطلاعات در بستر شبکه‌ها سبب ارتباطات می‌شود. این فضایی است که مردم با آن به‌صورت مجازی در ارتباط هستند.

۲-۳. روش

روش معادل واژه انگلیسی Method است. و در لغت به معنای «قاعده، قانون، طریقه و شیوه و اسلوب سبک، و منوال آمده است.» (دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل واژه روش).

روش در اصطلاح، به معنای تعیین طریقه انجام یک امر یا فعالیت، و دستورالعمل رسیدن به هدف می‌باشد» (ثابت، ۱۳۹۶، ص ۴۷). برخی دیگر معتقدند؛ روش «ناظر به پیمودن هر مسیری برای رسیدن به هدفی است. به همین مناسبت در علوم نظری، روش و راه یا قاعده‌ای اطلاق می‌شود در علوم عملی مانند اخلاق، سیاست و تعلیم و تربیت به راهی که برای رسیدن به هدفی عملی اتخاذ می‌شود» (جمعی از نویسندگان، ۱۴۰۰، ص ۴۴۵) و در ادامه ایشان ذکر می‌کنند که «روش‌های تعلیم و تربیت اسلامی با عناوین کلی بیان می‌شوند، ناظر به انواعی از فعالیت‌های اختیاری در حوزه تعلیم و تربیت اسلامی هستند که می‌توانند ما را هرچند در شرایطی به اهداف مطلوب در این حوزه برسانند» (جمعی از نویسندگان، ۱۴۰۰، ص ۴۵۰).

تعریف نگارنده عبارت است از فعالیت‌های (شیوه‌ها، روش‌ها) اختیاری و جزئی مناسب که برگرفته از اصول و مبانی هستند و برای رشد دادن تربی و رساندن آن به اهداف تربیتی انجام می‌گیرد. و در این راستا تعریف تربیت جنسی این گونه مطرح است؛ فعالیت‌های (شیوه‌ها، روش‌ها) اختیاری و جزئی مناسب در تربیت جنسی که برگرفته از اصول و مبانی تربیت جنسی هستند و برای عبور دادن تربی و رساندن آن به اهداف تربیت جنسی انجام می‌گیرد.

۳. روش‌شناختی

یکی از وظایف مهم والدین، اعطای بینش و آگاهی دادن به فرزندان است. در قرآن هم روش اعطای بینش وجود دارد، زیرا خداوند می‌فرماید: «قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي...؛ بگو این راه و رسم من است که من و هر کسی را که پیرو من باشد با آگاهی به سوی خدا می‌خوانم» (یوسف، ۱۰۸)؛ بنابراین وظیفه والدین، آگاهی دادن است. گونه که اسلام به انسان می‌آموزد که نسبت به مبدأ هستی چه نگاهی

داشته باشد و مخلوقات را به درستی بشناسد و جایگاه انسان را درک کند. والدین و مربیان هم باید بصیرت فرزندان را بیفزایند؛ این کار نوع نگاه والدین را اصلاح می‌کند و در نتیجه در رفتارهای او تاثیر می‌گذارد. از این جهت قرآن بر تأثیر گذاری اندیشه انسان بر رفتار تأکید دارد: «وَ إِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ» و هر زمان آیاتی را که بر رسول خدا نازل شده، بشنوند، چشمان آن‌ها را می‌بینی که از شوق حقیقتی که دریافته‌اند، اشک می‌ریزند، درحالی که می‌گویند پروردگارا ایمان آوردیم، پس ما را در زمره گواهان و شاهدان حق بنویس» (مائده، ۸۳). پس والدین باید بر بینش دهی فرزندان اصرار بورزند تا آنها به صورت آگاهانه یک مسیری را برای شکوفایی استعداد های خویش برگزینند.

علامه مصباح معتقد است که برای انتقال و اعطای بینش به متربی باید شرایط ویژه‌ای را رعایت کرد که عبارتند از؛ اعطای بینش به همراه محبت و ورزی، گشاده رویی و نرم‌خویی، احسان، مماشات و همدلی، صداقت و عمل به وعده، تواضع، آراستن ظاهر و بیان زیبا، برانگیختن عواطف و دوری از محیط هیجان ساز منفی و صبر است (فکوری و همکاران، ۱۴۰۲، ص ۱۵).

بنابراین در تربیت جنسی فرزندان در رابطه با فضای مجازی نباید از مرحله آغازین روش های تربیت غفلت ورزید، بلکه باید در صدد بود تا فرزند بینش کافی نسبت مسائل جنسی خویش و دیگران و رابطه آنان با فضای مجازی را درک کند. در این باره به روش های مورد نظر از دیدگاه آیات و روایات در ذیل اشاره شده است.

۳-۱. تقسیم بندی روش شناختی

چنانچه در مفهوم شناسی، روش تبیین شد در این قسم به تقسیم روش های شناختی در تربیت جنسی در رابطه با فضای مجازی پرداخته شده است.

۳-۱-۱. معرفت افزایی

خداوند در وجود انسان قوه‌ای را نهاده که او می‌تواند با تقویت آن قوه

از شکوفایی استعداد های خویش برای پیشبرد اهداف در تربیت به کار بندد. قوه ادراکی انسان هر اندازه بیشتر شناخت نسبت به عالم پیدا کند، به همان اندازه رشد معنوی او افزایش می یابد. در روایات اسلامی نیز این رابطه پذیرفته شده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دستیابی به معرفت الهی را زمینه ساز ثمرات و برکات رفتاری ویژه ای و سبب جلوگیری از انحرافات جنسی می شود و می فرماید: مَنْ عَرَفَ اللَّهَ وَ عَظَّمَهُ مَنَعَ فَاهُ مِنَ الْكَلَامِ وَ بَطَنَهُ مِنَ الطَّعَامِ وَ عَفَا نَفْسَهُ بِالصَّيَامِ وَ الْقِيَامِ؛ هر که خدا را شناخت و به عظمتش پی برد، دهان خویش را از گفتار ناصواب و معده اش را از خوراک زیادی و حرام نگه می دارد و با روزه و شب زنده داری خود را رنجه می کند» (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۲۳۷)؛ همچنین در این باره امیرالمؤمنین علیه السلام می فرماید: أَلْعِلْمُ يَهْتَفُ بِالْعَمَلِ فَإِنْ أَجَابَهُ وَ إِلَّا إِرْتَحَلَ؛ علم و عمل به هم بسته شده اند؛ بنابراین هر که بداند عمل کند و هر که عمل کند بداند، علم عمل را صدا می زند اگر پاسخش را داد، می ماند و گرنه می رود (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۴۵).

با بررسی به عمل آمده نمی توان مطرح کرد که همیشه فکر و درک انسانی، عمل را هدایت می کند، بلکه برخی افراد از اندیشه نیرومندی برخوردارند با این وجود رفتار آنها با علم و آگاهی شان همسو و سازگار نیست، چراکه اندیشه خود به تنهایی چیزی بیش از یک زمینه نیست که در ترکیب با دیگر عوامل شکل دهنده رفتار می تواند مؤثر باشد. «رفتارها غیر از جنبه شناختی، جنبه انگیزشی و گرایشی نیز دارند که از متغیرهای غیر شناختی تأثیر می پذیرند؛ از این رو در بسیاری از موارد گرایش های منفی و به تعبیر علمای اخلاق غلبه شهوت و غضب تأثیر عامل شناختی را از بین می برد؛ پس اگر در مواردی می بینیم که علم و معرفت به پیشینی رفتار اخلاقی هماهنگ با آن نمی انجامد به دلیل دخالت متغیرهای غیر شناختی و یا سطحی بودن دانش عدم ثبات آن است» (رزاقی، ۱۳۸۷، ص ۱۷۳).

بنابراین والدین باید در پی شناخت تربیت جنسی در رابطه با فضای مجازی باشند تا بتوانند این معرفت و شناخت را به فرزندان خود اهدا کنند. هر اندازه معرفت و شناخت انسان به تربیت در مسیر خداوند افزایش یابد، به همان اندازه از طرف دیگر گناهان انسان کاهش می یابد به گونه ای که اگر معرفت به خداوند مرتبه اعلی از یقین برسد،

دیگر انحرافات جنسی از بین می‌رود. از این رو خداوند صرفاً یقین علمی را نمی‌خواهد و التزام عملی و تن دادن به ملزومات آن را نیز می‌طلبد (جوادی‌پور، ۱۳۸۹، ص ۱۶۱) و قومی را که یقین داشتند و پایبند یقین خود نبودند شدیداً نکوهش می‌کند: «وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا؛ با آنکه دل‌هایشان بدان یقین داشت، از روی ظلم و تکبر آن را انکار کردند (نمل، ۱۴)؛ بنابراین در تربیت جنسی باید با اکتساب بینش درست بتوان فضای مجازی در اختیار فرزندان را کنترل کرد نه اینکه صرف داشتن یکسری از معلومات بسنده کرد، بلکه باید جامه عمل پوشانید.

۳-۱-۲. درک حضور خدا

انسان اگر به جایی برسد که این گونه بنگرد خداوند آگاه و ناظر بر اعمال او است «أَنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى» (اعلی، ۷) و هیچ چیزی بر او پوشیده نیست، مراقب اعمال و رفتار خویش می‌شود. در این باره امام خمینی می‌گوید: «عالم محضر خداست در محضر خدا معصیت نکنید.» (خمینی، ۱۳۹۴، ج ۱۱، صص ۳۸۳-۳۸۲) در منابع دینی نیز به شیوه‌های مختلف به این حقیقت اشاره شده است. خداوند در آیه دیگر می‌فرماید: «أَلَمْ يُعَلِّمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى؛ آیا او ندانست که خداوند همه اعمالش را می‌بیند» (علق، ۴). البته روشن است که منظور از دیدن در اینجا دیدن با چشم نیست، بلکه منظور همان آگاهی خداوند از اعمال ما است (حسینی‌زاده و شیخی، ۱۳۹۶، ص ۴۲۹) همچنین در سوره ق آیه ۱۶ آمده است: «وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ جَبَلٍ أَلْوَرِيدِ؛ ما از رگ گردن به انسان نزدیک‌تریم». گویی از اعمال ما پیش از آنکه خود اطلاع یابیم، خداوند از آن آگاه است. امام علی (ع) می‌فرماید: «اگر چیزی را پنهان دارید، خدا می‌داند و اگر آشکار کردید، ثبت می‌کند» (نهج‌البلاغه، ۱۴۱۴ق، خطبه ۱۸۳).

بنابراین اگر مربی در همه حالات زندگی خویش حضور خدا را به‌عنوان ناظر احساس کند، هر آینه از گناهان اجتناب می‌کند. در انحرافات جنسی که به‌طور معمول به‌صورت پنهانی و هنگامی که فرزند در خانه به تنهایی حضور دارد و فضای مجازی در اختیار او است اتفاق می‌افتد در این باره اگر حضور خداوند را احساس کند، هرگز به

این سو گرایش نمی یابد. امیرالمومنین علیه السلام می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى لَا يَخْفَى عَلَيْهِ مَا الْعِبَادُ مَقْتَرُونَ فِي لَيْلِهِمْ وَ نَهَارِهِمْ لُطْفَ بِهِ خُبْرًا وَ أَحَاطَ بِهِ عِلْمًا أَعْضَاؤُكُمْ شُهُودُهُ وَ جَوَارِحُكُمْ جُنُودُهُ وَ صَمَائِزُكُمْ غُيُوثُهُ وَ خَلَوَاتُكُمْ عِيَانُهُ؛ همانا بر خداوند سبحان پنهان نیست آنچه را که بندگان در شب و روز انجام می دهند. دقیقاً بر اعمال آنها آگاه است و با علم خویش بر آنها احاطه دارد» (نهج البلاغه، ۱۴۰۴ق، خطبه ۱۸۳).

بنابراین چنین باوری سبب می شود که انسان همواره خدا را ناظر بر اعمال خویش دانسته و از نافرمانی او دوری گزیند و حتی وقتی شخصی در خلوت بخواهد دور از انظار عموم دست به گناه یا خطایی، که یکی از آنها می تواند انحراف جنسی باشد، بزند قلب او به یاد خداوند می افتد که فوق همه دیدگان، ناظر بر اوست و حتی از نیت و آنچه در درون او می گذرد، آگاهی دارد و در این صورت با تمام وجود خدا را در آنجا حس کرده و از او شرم می کند و دست به آن کار نمی زند و در مرتبه بالاتر حتی نیت این کار زشت را در ذهن خود نمی آورد.

۳-۱-۳. یادآوری نعمت‌ها

نعمت‌های الهی بسیار متعدد و متنوع و حتی غیرقابل شمارش هستند، به گونه‌ای که همه چیز به یکدیگر مرتبط و پیوسته‌اند به هر گوشه‌ای بنگریم نعمتی است «و إِنْ تَعَدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تُحْصَوْهَا؛ و اگر نعمت‌های خدا را بشمارید هرگز آنها را شماره نتوانید کرد (ابراهیم، ۳۴). امام سجاده علیه السلام هنگام خواندن این آیه فرمود: پاک است آن خدایی که قدرت شناخت نعمت‌هایش را به هیچ کس نداد، جز همین مقدار شناخت که بدانند از شناخت نعمت‌ها ناتوانند؛ همچنان که معرفت ادراک خود را به کسی نداد، مگر همین اندازه که بدانند او را درک نمی کنند. پس خداوند عزّ و جلّ به شناخت کسانی که می دانند از شناخت او قاصرند پاداش داد، و پی بردن آنها به تقصیر و ناتوانی خودشان را، شکر آنان قرار داد؛ همچنان که علم عالمان را به این نکته که نمی توانند او را درک کنند، ایمان مقرر ساخت (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴ق، ص ۲۸۳).

اگر انسان به این مقام برسد، هیچ گاه جرأت آلوده کردن خویش به زشتی‌ها را

نمی‌دهد و آن را منافی شکر منعم می‌داند. از این رو اگر وسوسه‌ای در فضای مجازی و یا حقیقی بخواهد او را به‌سوی گناه و از جمله گناه انحراف جنسی سوق دهد، حس شکرگزاری از منعم مانع این لغزش می‌شود؛ پس تقویت چنین باوری نسبت به نعمت‌های خداوند در اعضای خانواده، آنها را در برابر انواع انحرافات جنسی در فضای مجازی و حقیقی بیمه می‌کند. از این رو حقوق اعضای بدن انسان باید رعایت گردد و فرزند در برابر اعمال خویش مراقب باشد. امام سجاد (علیه السلام) در بیان حق اندام تناسلی، وظیفه انسان را در برابر آن بیان می‌کند و یادآوری مرگ را کمکی برای دوری از ارتکاب حرام در مورد آن می‌داند و می‌فرماید: «می‌توانی برای کمک‌رسانی به آن دوری از حرام در مورد اندام تناسلی از زیادی یاد مرگ و تهدید به عذاب خدا و ترساندن او از خدا یاری بگیری چراکه پاکدامنی و تأیید از طرف خداوند است» (رنجری، ۱۳۸۶، ص ۳۵).

۱۱۳

مُطَالَعَةُ الْقُرْآنِ

روش‌شناختی تربیت جنسی در فضای مجازی از منظر آیات و روایات

بنابراین در این شیوه، کوشش بر آن است که آدمی با خود «روبه‌رو شود»، در کنار خود «آرام گیرد»، به خود «بنگرد»، داغ‌نیازهایی را که بر خود داشته «بیند» و حلاوت نعمت‌هایی را که به او ارزانی شده «بیابد» و به شکر «باز آید». (باقری، ۱۳۷۶، ج ۱، ص ۲۱۶). از این رو هدف از یادآوری نعمت‌های الهی این است که انسان «خود» درون خویشتن که او را وسوسه کرده و در فضای مجازی اسیر کرده است غلبه کند و آن «خدا» بودن را به یاد آورد که بی‌شمار نعمت به او داده است، زیرا یادآوری نعمت‌های خداوند و نشانه‌های او سبب می‌شود از آن عمل ناشایست اجتناب کند «وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ دُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا؛ کیست ستمکارتر از آن کس که به آیات پروردگارش پند داده شده و از آن روی برتافته است؟» (کهف، ۵۷) در آیات دیگری خداوند تبارک و تعالی به بهترین مربی خویش این گونه می‌فرماید: که آیا زمان گذشته را به یاد نمی‌آوری؛ اَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ؛ آیا تو را یتیم نیافت و پناه داد؟! و تو را گم گشته یافت و راهنمایی کرد؛ و تو را فقیر یافت و توانگر ساخت؛ و اما یتیم را پس، (خوارش مساز و بر او) چیرگی موزر؛ و اما گدا را، پس با پرخاش، مران؛ و اما

نعمت پروردگارت را، پس خبر بده» (ضحی، ۶-۱۱). خداوند در برخی موارد لازم می‌داند که نعمت‌های داده شده به بهترین مربی خویش را یادآوری کند.

والدین باید در برخی موارد بر نعمت‌هایی که خداوند بر فرزند عطا کرده است یادآوری کنند؛ همچنین مربی درونی متربی (نفس لواحه) باید به جایی برسد که در مقابل فتنه‌ها و وسوسه‌های شیطانی حتی وسوسه‌های انسانی بتواند موفق گردد. خداوند در داستان حضرت یوسف می‌فرماید: «وَرَاوَدْتُهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ» و آن [زنی] که آن (یوسف) در خانه‌اش بود، از وجودش تمنای کامجویی کرد؛ و همه‌ی درها را محکم بست و گفت: «بیا (که من آماده) برای توام!» (یوسف) گفت: «پناه بر خدا! در حقیقت او پرورش‌دهنده من است؛ جایگاه مرا نیکو داشت؛ (پس خیانت به او ستم‌کاری است و) قطعاً ستم‌کاران رستگار نمی‌شوند» (یوسف، ۲۳).

بنابراین اگر انسان فقط به نعمت‌های خداوند فکر کند، در پی انحرافات جنسی نمی‌رود؛ زیرا خداوند فرمود: «فَادْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ؛ بنابراین نعمت‌های خدا را به یاد داشته باشید؛ و در زمین تبهکارانه فساد مکنید» (اعراف، ۷۴). اگر انسان به یاد نعمت‌های خداوند باشد، حس سپاس‌گزاری‌اش آگاه می‌شود و تسلیم امر خدا می‌گردد و شکر نعمت‌های او را به جا می‌آورد و دستوراتش را پیروی می‌کند و از گناه و فساد دوری می‌جوید. و دیگر در هر فضایی اگر یک پیام و تصویر تبلیغی بیاید به دنبال آن نمی‌رود.

۳-۱-۴. انذاردهی

والدین برای رشد فرزندان باید نتایج اعمال ناپسند را به فرزندان انذار دهند به گونه‌ای که فرزند متوجه شود که هر عمل او یک واکنشی دارد. فرزندان باید بدانند که هرگاه اعمال نیکو انجام دهند، بازتاب اعمال به خودشان می‌رسد، یعنی اگر غذای مناسب و بدون افراط و تفریط بخورند، نیرومند می‌شوند و می‌توانند کار کنند و اگر تغذیه نامناسب باشد و یا افراط کنند، کسی ضرر نمی‌بیند مگر خود فرزند دچار بیماری

می‌شود؛ از این رو فرزند با دیدن نتیجه اعمال خویش پشیمان می‌شود با اینکه والدین اصرار می‌کردند زیاده‌روی نکن، ولی با این حال با تجربه چنین کاری نتیجه عمل خویش را مشاهد خواهد کرد.

انذار به عواقب حسابرسی اعمال در عالمی دیگر و ایمان به یک زندگی ابدی که در آن از همه اعمال دنیوی انسان پرسش می‌شود و براساس آن مواخذه می‌شود، نقش بسزایی در بازدارندگی از گناهان از جمله انحرافات جنسی دارد. خداوند می‌فرماید: «وُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَا لِهَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا»؛ نامه‌ها پیش آرند و گنه کاران را از مندرجات آن هراسان بینی و گویند: ای وای بر ما این نامه چیست که گناه کوچک و بزرگی نگذاشته مگر آن را به شمار آورده و هرچه کرده‌اند حاضر یابند که پروردگارت به هیچ کس ستم نمی‌کند» (کهف، ۴۹). از جمله گناهانی که نیکی‌ها را از بین می‌برد و مستوجب عذاب است، آلوده شدن به انحرافات جنسی است. گناهی که بعضی اقسام آن در ردیف گناهان کبیره قرار دارند و در نتیجه عذاب آنها سنگین‌تر و پاک‌شدن از آن کاری دشوار است.

امیرالمومنین علیه السلام می‌فرماید: «با یادآوری مرگ نفست را رام کن و آن را به اقرار به فتنای دنیا وادار» (نهج البلاغه، ۱۴۱۴ق، نامه ۳۱). یاد مرگ که محاسبه اعمال انسان را به یاد می‌آورد، در بازدارندگی از گناه تأثیر بسزایی دارد. کسی که معتقد است در دنیا و یا آخرت نتیجه اعمال را می‌بیند و می‌داند که حتی یک گناه هرچند به نظر کوچک باشد می‌تواند در موقع مرگ یا حسابرسی برای او مشکل‌ساز باشد؛ زیرا هر عمل انسان براساس بیان خداوند محاسبه می‌شود: «فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ» (زلزله، ۷-۸) پس با محاسبه هر عمل خیر و شر انسان سعی می‌کند از گناه پرهیز نماید.

با توجه به وظیفه مهم والدین در آیه «قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا» (تحریم، ۶) نباید از اعمال فرزندان غفلت کرد در نتیجه والدین باید با استفاده از روش‌های گوناگون؛ انذار از استفاده فضای مجازی در سایت‌های انحرافی، اخبار و اطلاعات آگاهی‌دهنده‌ای

نسبت به آسیب‌های فضای مجازی و عاقبت استفاده نامناسب از آن را به فرزندان خود انتقال دهند؛ زیرا یکی از آسان‌ترین راه‌های آلوده شدن انسان به تن‌پروری و تبرج و... ورود بدون تفکر به عاقبت اعمال، در فضای مجازی است که حتی می‌توان به راحتی با دیگران ارتباط نامناسب با ارسال فیلم، عکس‌های مستهجن از خود برای دیگران استفاده کرد؛ بنابراین باید در این فضا به رهنمودهای والدین و هشدارهای پلیس فتا نسبت به آسیب‌های گوناگون فضای مجازی و اخبار مرتبط با آن در این زمینه توجه کرد؛ همچنین پیشنهاد مطالعه کتاب یا وب سایت خوب می‌تواند یکی از راهکارهای رسیدن به هدف فوق باشد. اگر فرزندان آثار گناه و پیامدهای استفاده ناصحیح از فضای مجازی را بدانند، آسیب‌پذیری آنان بسیار کاهش می‌یابد.

در زمینه اندازدهی می‌توان به تقبیح برخی موارد انحراف جنسی اشاره کرد که این خود می‌تواند یکی از روش‌های اجتناب از انحرافات جنسی گردد. در ذیل به برخی از آنها اشاره شده است.

۳-۱-۴. تقبیح زنا

از جمله گناهان کبیره‌ای که والدین باید در تقبیح آن به فرزندان گوشزد کنند این است که به عواقب خطرناک عمل ناپسند زنا اشاره کنند. در آیات و روایات، به طور معمول هر آنچه را که نفرت و انزجارش شدت داشته باشد در کنار شرک به خدا قتل و سرقت ذکر شده است (فرقان، ۱۸؛ ممتحنه، ۱۲) و در روایتی رسول اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: مَا مِنْ ذَنْبٍ أَكْثَرَ عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بَعْدَ الشُّرْكِ مِنْ نُطْفَةٍ حَرَامٍ وَضَعَهَا امْرَأٌ فِي رَحِمٍ لَا تَحِلُّ لَهُ؛ هیچ گناهی نزد خدای تبارک و تعالی بعد از شرک، بزرگتر از نطفه‌ای نیست که به حرام در رحم زنی که برایش حلال نیست، قرار داده شود (نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۴، ص ۳۳۵).

خداوند تبارک و تعالی در تقبیح و نکوهش زنا می‌فرماید: «وَلَا تَقْرَبُوا الزَّانِيَةَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا» (اسراء، ۳۲) براساس مفاد این آیه خداوند مؤمنان را از نزدیک شدن به زنا برحذر داشته است «وَلَا تَقْرَبُوا الزَّانِيَةَ» یعنی از مقدمات زنا پرهیزید و به آنها نزدیک نشوید؛ زیرا همان گونه که مقدمه واجب، واجب است، مقدمه حرام، نیز حرام است.

براین اساس انسان مسلمان باید خود را از نگاه‌های هوس‌آلود، اختلاط با نامحرم، خلوت کردن با نامحرم، نگاه به تصاویر مناظر و فیلم‌های مبتذل، شرکت در مراسم‌های شهوت‌آلود، لمس نامحرم، بدحجابی و بی‌حجابی و... حفظ کند. همچنین از عوامل فراهم‌سازی قرب زنا سبختگیری در امر ازدواج و یا ترک آن از سوی مجردان به دلایل مختلف و در نتیجه فراهم‌نبودن مقدمات و امکانات ارضای غریزه جنسی از راه مشروع است (مکارم شیرازی و همکاران، ۱۳۷۱، ج ۱۲، صص ۱۰۲-۱۰۳).

بنابراین زنا از آن جهت حرام است و اسلام از نزدیک‌شدن به آن نهی کرده است که کاری زشت «فَاحِشَةٌ» و راه بدی «سَاءَ سَبِيلًا» برای ارضای غریزه جنسی است و عواقب و پیامدهای ناگواری برای فرد، خانواده و جامعه به دنبال دارد (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۷، ص ۵۳) در روایتی اثرات مخرب زنا این گونه بر شمرده شده است: فِي الزَّانِ سِتُّ خِصَالٍ ثَلَاثٌ فِي الدُّنْيَا وَ ثَلَاثٌ فِي الْآخِرَةِ فَأَمَّا اللُّوَاتِي فِي الدُّنْيَا فَيَذْهَبُ بُنُورُ الْوَجْهِ وَ يَقْطَعُ الرَّزْقُ وَ يُسْرَعُ الْفَنَاءُ وَ أَمَّا اللُّوَاتِي فِي الْآخِرَةِ فَغَضَبُ الرَّبِّ جَلَّ وَ عَزَّ وَ سُوءُ الْحِسَابِ وَ الدُّخُولُ فِي النَّارِ؛ در زنا شش خصلت بد وجود دارد؛ سه خصلت آن در دنیا و سه خصلت آن در آخرت است؛ اما آنها که در دنیاست صفا و نورانیت را از انسان می‌گیرد، روزی را قطع می‌کند و نابودی انسان‌ها را سرعت می‌بخشد و اما آن سه، که در آخرت است غضب پروردگار، سختی حساب و جاودانگی در آتش دوزخ می‌باشد (کراجکی، ۱۴۱۰ق، ج ۲، ص ۱۵۲؛ ابن بابویه، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۴۸۰؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق ج ۳۴، ص ۳۳۱).

بنابراین، بیان انذار از اعمال زشت و ناپسند می‌تواند شناخت نسبت به راه‌های انحراف جنسی را معین کند و انسان را از اعمال انحرافی بازدارد. این روشنگری به کمک انذار در فضای مجازی به فرزندان هم یاری می‌رساند تا در هر سایت انحرافی غرق نشوند و فریب شهوت‌های شیطانی انسان‌ها در این فضا را نخورند.

۳-۴-۲. تقبیح لواط و همجنس‌گرایی

قوم لوط، شیعی‌ترین نوع انحراف جنسی؛ یعنی همجنس‌بازی مردان (لواط) در میان آنها رواج داشت و این قوم به‌جای ارضای غریزه جنسی از راه مشروع (ازدواج با زنان)،

از طریق نامشروع، ارتباط با مردان (لواط) به رضای غریزه جنسی می‌پردازند و آن، فاحشه و فسادى بود که تا آن زمان در تاریخ بشر سابقه نداشت (اعراف، ۸۰ و عنکبوت، ۲۸). برخی مفسران گفته‌اند، همجنس‌گرایی عملی زشت و ننگینی است که توسط قوم لوط تأسیس شد. یعنی در ملت‌های پیشین سابقه نداشت و این زشتی آن را چندین برابر می‌کند. چون قوم لوط پایه‌گذار این روش غلط بودند و گناه دیگران را هم فراهم ساختند و متأسفانه تا الان هم در برخی جوامع انجام می‌گیرد (مکارم شیرازی و همکاران، ۱۳۷۱، ج ۶، ص ۲۴۳).

در تفکر فرزندان این پرورش داده شود که در چندین آیه خداوند از انحراف جنسی قوم لوط به نام فاحشه یاد می‌کند (نمل، ۵۴؛ اعراف، ۸۰، عنکبوت، ۲۸، انبیاء، ۷۴) و قوم لوط را به‌خاطر ارتکاب این عمل ناپسند به‌عنوان یک قوم بد فاسق، قوم مسرف (اعراف، ۸۱) و قوم جاهل (نمل، ۵۵) مورد مذمت و سرزنش قرار می‌دهد، زیرا آنان به نندهای حضرت لوط علیه السلام گوش ندادند، آن‌گاه که به آنان می‌گفت: «الْإِنِّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَ تَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَ تَأْتُونَ فِي نَادِيَكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اإِنَّا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنَّا مِنَ الصَّادِقِينَ؛ آیا واقعاً، شما به سراغ مردان می‌روید و راه (تداوم نسل انسان) را قطع می‌کنید و در محفلتان [کار] ناپسند انجام می‌دهید؟! و پاسخ قومش جز این نبود که گفتند: اگر از راست‌گویانی، عذاب خدا را برای ما بیاور» (عنکبوت، ۲۹) و سرانجام آنان را با عذاب آسمانی نابود کرد (عنکبوت، ۳۱).

اگر نكوهش همجنس‌گرایی و آثار منفی آن بر روح و جسم انسان برای فرزندان مطرح گردد هرآینه آنها از این عمل انزجار می‌یابند. در نتیجه اکراه نسبت به چنین عملی پیدا می‌کنند. در آثار روحی می‌توان به افسردگی، احساس پوچی، بیماری‌های دیگر و قطع نسل اشاره کرد، درحالی‌که در ازدواج طبیعی انسان ثمراتی است که در لواط نیست؛ مثل دوستی و محبت، ادامه‌ی نسل انسان، تشکیل نظام خانواده، کنترل مسائل غریزی و طبیعی و دینی است (قرائتی، ۱۳۸۳، ج ۴، ص ۱۱۲).

۳-۱-۵. معرفی الگوها

خداوند در قرآن، در برخی موارد به معرفی الگوها پرداخته است که انسان برای

رشد و تکامل نیازمند شناخت این الگوها است؛ از این رو یکی از روش‌های قرآن کریم در فرهنگ‌سازی، عرضه الگوهای خوب و مناسب در زمینه‌های مختلف است. قرآن الگوهای عینی و حسی را برای هر چیزی که بشر به آن نیاز دارد ارائه داده است؛ زیرا انسان‌ها، دارای نیازهای متعددی می‌باشند که الگوی خوب و مناسب در هر زمینه‌ای می‌تواند به تحقق فرهنگ مطلوب و سازنده در آن زمینه کمک نماید.

بنابراین معرفی و شناخت الگوها سبب می‌شود متری خودش را شبیه آنها جلوه دهد و این قدم بسیار مناسبی در شناخت الگو است. در برخی آیات به صورت مستقیم به پیروی از حضرت ابراهیم علیه السلام تصریح شده است: «قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ» (ممتحنه، ۴) و گاه بدون چنین تصریحی، اسوه‌ها در معرض دید گذاشته می‌شود (باقری، ۱۳۷۶، ج ۱، ص ۱۴۳). قسم دوم نیز در قرآن بسیار یافت می‌شود و از اهمیت بسزایی در تربیت برخوردار است.

شیوه بیان قرآن به گونه‌ای است که در کنار الگوهای خوب به معرفی الگوهای بد نیز می‌پردازد؛ تا کسانی که ظرفیت و توانایی شناخت الگوهای خوب و پیروی از آنها را ندارند الگوهای بد را بشناسند و از دنباله‌روی از آنان خودداری نمایند و بدین صورت در مسیر درست زندگی قرار گیرند (حاجی، ۱۳۹۴، ص ۵۸) مانند این شیوه فرهنگ‌سازی قرآنی را در سوره تحریم به وضوح می‌توان مشاهده کرد که خداوند زن نوح و زن لوط را به عنوان مثال برای کسانی که راه کفر و نافرمانی را در پیش می‌گیرند معرفی نموده و زن فرعون و مریم علیها السلام را برای کسانی که می‌خواهند در ایمان و فرمانبرداری حرکت کنند به عنوان الگو معرفی می‌کند (تحریم، ۱۲-۱۰). برای جوانان دختر و پسر مجرد حضرت یوسف علیه السلام، دختران حضرت شعیب علیه السلام و حضرت مریم علیها السلام را که نماد پاکی و عفت‌اند معرفی می‌نماید.

قرآن، الگوهای مورد نیاز هر دو قشر زن و مرد را معرفی کرده است و فرزند باید در شناخت این الگوها از آیات الهی بهره گیرد. تأکید قرآن در معرفی الگو بر قشر جوان است و در این راستا الگودهی می‌کند. مانند بسیاری از پیامبران و اصحاب کهف و همین نکته در تأثیرگذاری آنان بر مردم نقش مهمی دارد؛ زیرا اولاً جوان به جهت

دارا بودن غرایز قوی و قدرت جسمانی بالا بیشتر در معرض گناه و انحرافات قرار دارد و وجود الگوها برای این قشر ضروری تر است و کسی که این دوره را به پاکی به سر ببرند بقیه دوران عمر آسان تر خواهد بود. ثانیاً بیشتر پیروان انبیا از میان جوانان بوده اند و هر پیامبری که جوانان به وی لبیک گفته اند در انجام رسالتش موفق تر بوده است. نمونه بارز آن را می توان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دانست و همین باعث می گردد که الگوپذیری از الگوهای قرآنی بیشتر شود (حاجی، ۱۳۹۴، ص ۵۸)؛ از این رو می توان فرزند را با معرفی و تکریم ارزش ها و انسان های پاکدامن ذکر شده در قرآن کریم به پیشگیری و مقابله با انحرافات جنسی و پاک سازی ارتباطات انحرافی در فضای مجازی رهنمون کرد. و از این الگوها می توان شیوه های برقراری ارتباط سالم با نامحرم و جنس مخالف را جهت دهی کرد.

۳-۱-۶. شناخت آسیب های فضای مجازی

خانواده تأثیر بسزایی در امر تربیت دارد. امروزه با توجه به مجهز شدن بشر به انواع وسایل ارتباطی و عضویت در گونه های مختلف شبکه های اجتماعی همچون فیسبوک، توئیتر و... والدین بایستی سواد در زمینه استفاده صحیح از فضای مجازی و شبکه های اجتماعی را در دست بگیرند. به عقیده جرم شناسان، کارسازترین روش برای مصون کردن نسل سایبری در برابر آثار سوء اینترنت آموزش آنان است؛ نه محدود کردن استفاده از فناوری نوین اطلاعات و ارتباطات چنان که پیشبینی یک ماده درسی در دوره تحصیلات راهنمایی و دبیرستان تحت عنوان آشنایی با فرهنگ و فضای اینترنت یا کاربری در فضای فرهنگی اینترنت می تواند مفید واقع شود (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸، ص ۱۰).

از این روی باید والدین در رشد فرزندان دقت کنند که عده ای با مقاصد شیطانی در پی ارائه و ترویج باورها و رفتارهای انحرافی در فضای مجازی هستند. قرآن می فرماید: «وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَكَاوُنُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَانِهِمْ» (انعام، ۱۲۱) شیطان به ذهن افراد می اندازد که چنین کاری بکنند و وسوسه ها از شیطان است. خداوند در آیه ای دیگر می فرماید: «فَأَخْرَجَ لَهُمْ

عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُورٌ فَقَالُوا هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِلَهُ مُوسَى» (طه، ۸۸) سامری برای آنان مجسمه گوساله‌ای که صدایی همچون صدای گوساله (واقعی) داشت پدید آورد؛ پس (به یکدیگر) گفتند: «این خدای شما و خدای موسی است.» آری! افرادی همچون سامری با بهره‌گیری از ابزار هنر و زرق و برق و سر و صدا می‌خواهند کاری کنند که مردم غافل شده و از موسی دور شوند. تا زمانی که شناخت کافی نسبت به آسیب‌های فضای مجازی نباشد شیاطین جن و انس اذهان فرزندان را در سیطره خود می‌گیرند و فرزند دچار انحراف می‌شود.

آغاز فرهنگ‌سازی استفاده صحیح از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، از خانواده شروع می‌شود. والدین بایستی فرزندان خود را با آسیب‌ها و مخاطرات فضای مجازی آشنا کرده و به نوعی هنجارهای استفاده از شبکه‌های اجتماعی را به آنان بیاموزند. البته باید توجه داشت که نیازی نیست برای آموزش و تربیت در این زمینه به کلی رابطه فرزندان با دنیای مجازی و شبکه‌های اجتماعی فیس بوک و تویتر قطع شود. به عقیده جین هیچکاک؛ مدیر مؤسسه تلاش برای پیشگیری از سوء استفاده‌های آنلاین اصلی‌ترین تکلیف پدر و مادر کودکان متعلق به نسل سایبری، آموزش فرهنگ سایبری به فرزندان‌شان است (نجنی ابرندآبادی، ۱۳۸۸، ص ۱۰)، البته آنان باید خود نیز چیزهایی از فرهنگ سایبری بیاموزند.

فضای مجازی دارای محاسن و معایب زیادی است که در صورت کنترل‌نشدن توسط والدین، سبب آسیب‌های فراوانی می‌شود. در ذیل به مواردی از آسیب‌های این فضا اشاره شده است.

۱. بیماری و ضعف چشم، مشکلات و دردهای جسمی و روانی؛ الف) سردردهای تنشی که غالباً هنگام کشیدگی عضله گردن یا چشم حادث می‌شود. ب) سردردهای مزمن روزانه پزشکان متخصص مایوکلینیک عقیده دارند که اگر فردی به مدت ۴ روز در هفته و یا بیش از ۶ ساعت در روز دچار سردرد احتمالاً این نوع سردرد مزمن است. ج) سردردهای استرسی ممکن است فردی که در انتظار دریافت پیام یا اطلاعاتی از اینترنت است و اینترنت او به کندی کار می‌کند کندی بارگذاری صفحات خرابی

کامپیوتر و غیره اضطراب ملایمی در او ایجاد کند که منجر به سردردهای استرسی گردد (میرزاییگی، ۱۴۰۲، ص ۳۷). ۲. درد پشت بدن بر اثر نشستن پشت کامپیوتر به شیوه نادرست و نوع غلط خوابیدن و بازی با تبلت به آن دچار می‌شوند.

۳. افسردگی فیسبوکی روزنامه دیلی میل در موردی گزارش می‌دهد فیس بوک و دیگر شبکه‌های اجتماعی دختران نوجوان در میان آنها بویژه در مورد ناکامی‌های عشقی مطرح می‌شود، حال شخص را بدتر می‌کند.

۴. خشم اینترنتی، بعضی اطلاعات یا نیامدن بعضی اطلاعات باعث استرس می‌شود. طبق تحقیق به عمل آمده ۳۴ درصد از افرادی که در انتظار دریافت اطلاعات، هستند دچار استرس شده‌اند (میرزاییگی، ۱۴۰۲، ص ۳۷).

۵. اختلالات بالای دست شامل سندرم کشیدگی، گردن، سندرم مجرای مچ دستی، سندرم مجرای ساعدی التهاب تاندون دست و مچ، التهاب تاندون غلاف آن، التهاب کیسه، زلالی کشیدگی مکرر عضلانی و سندرم مجرای خروجی قفسه صدری است (میرزاییگی، ۱۴۰۲، ص ۳۸).

۶. کاهش ارتباطات انسانی؛ با توجه به گسترده‌گی فضای مجازی و مواجه شدن انسان‌ها با این فضا و افراط در مصرف فضای مجازی دیگر حتی در حضور دیگران به هم‌اندیشی و صحبت نمی‌پردازند، بلکه با ابزار اینترنتی در فضای مجازی جستجو می‌کنند.

۷. اعتیاد اینترنتی؛ از آسیب‌های اینترنت، اعتیاد به آن است به‌طوری که از میان ۴۷ میلیون استفاده کننده از اینترنت در آمریکا ۲ تا ۵ میلیون دچار اعتیاد اینترنتی شده‌اند. تحقیقات در کشور ایران نشان می‌دهد بیشترین استفاده کنندگان از اینترنت جوانان هستند و ۳۵ درصد از آنها به‌خاطر حضور در چت روم ۲۸ درصد برای بازی‌های اینترنتی ۳۰ درصد به منظور چک کردن پست الکترونیکی و ۲۵ درصد نیز به دلیل جستجو در شبکه جهانی هستند (زینی‌وند و دیگران، ۱۳۹۵، ص ۵).

۸. اتلاف وقت و کاهش بهره‌وری.

۹. خیانت و طلاق؛ فضای مجازی در برخی موارد سبب دوستی‌های شهوت‌انگیز

می‌شود که سبب ایجاد طلاق بین زن و شوهر می‌شود؛ زیرا به‌طور مثال شوهر با زن دیگری در این فضا ارتباط گرفته و این سبب شده عاشق او شود و از همسر خویش طلاق بگیرد و یا دچار خیانت به او شود.

۱۰. تهاجم فرهنگی؛ این فضا آسیب‌های زیادی را در پی دارد همچون ترویج روابط نامشروع، ترویج زندگی مجردي، تبلیغ خانه مجردي در فضای، آموزش چگونگی ساخت مواد مخدر در آشپزخانه منازل به‌وسیله برخی وبگاه‌ها، ترویج و تحریک افراد به مصرف مواد مخدر صنعتی، ترویج مد و پوشش‌های جدید عریان و نیمه‌عریان، ترویج سگ‌بازی، مشروب‌خواری و... و در یک کلام ترویج سبک زندگی غربی است.

۱۱. آسیب‌های مالی و حیثیتی؛ فضای مجازی با همه خوبی‌هایی که دارد در برخی مواقع سبب می‌شود لینک‌هایی برای کاربران ارسال شود و یا تبلیغاتی دروغ انجام گیرد و کاربر فریب بخورد و مبلغی را واریز کند بعد متوجه شود که به او دروغ گفته‌اند.

۱۲. شکاف دیجیتالی با فرزندان؛ چنانچه آگاهی‌های والدین درباره فضای مجازی کمتر از فرزندان باشد، فاصله‌ای میان آنها ایجاد می‌شود که می‌توان آن را شکاف دیجیتالی بین نسلی نامید. این وضعیت تأثیرات تربیتی و اخلاقی خاصی دارد؛ مانند ناتوانی والدین در انجام دادن وظایف تربیتی و اخلاقی خود در قبال فرزندان و محروم شدن فرزندان از تجارب و راهنمایی‌های تربیتی و اخلاقی والدین است (ر.ک: رحمتی، ۱۳۹۶، صص ۱۶-۲۷).

۴. رابطه سواد فضای مجازی والدین با مصرف اینترنت فرزندان

نظارت مناسب زمانی انجام می‌گیرد که ارتباط بین اعضای خانواده، مناسب، گرم و صمیمی باشد و نظارت آلوده به تحکم و اقتدار نبوده، همراه با دلسوزی و راهنمایی باشد. از سوی دیگر برای نظارت لازم است از رایانه و اینترنت، استفاده خانوادگی شود. روشن است که تحصیلات والدین با میزان استفاده از اینترنت رابطه مثبت و با چگونگی استفاده و استفاده نابجا از اینترنت رابطه معکوس دارد.

بر این اساس می‌توان نتیجه گرفت والدینی که تحصیلات بالاتری دارند احتمالاً به استفاده از اینترنت آشناتر هستند و بیشتر از آن استفاده می‌کنند و می‌توانند الگوی مناسبی برای نوجوانان در استفاده بجا از اینترنت باشند. ضمن اینکه والدین دارای سواد بیشتر احتمالاً سواد رایانه‌ای بیشتری دارند و می‌توانند نظارت مؤثرتری بر استفاده فرزندان از اینترنت داشته باشند. عکس این موضوع در متغیر وضعیت مالی خانواده مشاهده می‌شود. مطابق نتایج وضعیت مالی خانواده با میزان استفاده از اینترنت رابطه معکوس داشته و با استفاده‌های آسیب‌زا ارتباط مستقیمی دارد (سیاح طاهری و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۹۷).

پژوهش‌ها نشان می‌دهد که استفاده گسترده از اینترنت توانایی کودکان برای پردازش و تفسیر اطلاعات را کاهش داده و منجر به وابستگی آنها، اضافه بار شناختی، کاهش توجه و در نتیجه تفکر پراکنده می‌شود. تا جایی که این حجم از اطلاعات کودکان را به سمت گرایش به چند وظیفه‌ای سوق داده و از کارآمدی شخص می‌کاهد. افزون بر این، مشخص شده است که دسترسی آسان به محتوای دیجیتال با «حافظه» انسان تداخل می‌کند و حس دانش را در افراد می‌کشد.

تأثیر مثبت و منفی این فناوری‌ها بستگی به این دارد که پدر و مادرها چه اندازه با این فضاهای دیجیتالی جدید آشنا باشند و افزون بر آن که نقاط قوت و ضعف شان را می‌دانند به فرزندان خود هم در این باره آگاهی‌ها و هشدارهای لازم را بدهند، زیرا ناآگاهی والدین از این عوامل، در واقع واگذاری میدان تربیت فرزندان به حریفانی است که هیچ شناختی از آنها ندارند.

نتیجه‌گیری

والدین برای رشد تربیت جنسی فرزندان در عصر نوین که با فضای مجازی آمیخته شده است را باید بسیار مهم بشمارند، زیرا در بیشتر موارد بر اثر غفلت در این زمینه فرزندان دچار آسیب‌ها و اختلالاتی می‌شوند. در این پژوهش به یکی از مهمترین روش‌های تربیت جنسی یعنی روش شناختی اشاره شده است. در این روش، والدین باید به

معرفت‌افزایی در زمینه درک حضور خدا، یادآوری نعمت‌ها، انذاردهی، معرفی الگوها و شناخت آسیب‌های فضای مجازی پیردازند؛ بنابراین والدین باید برای شناخت تربیت جنسی در رابطه با فضای مجازی در ابتدا باید آگاهی خویش را افزایش داده و بعد آن با ملاحظه تمام جوانب آن، به روشنگری برای فرزندان پیردازند.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

** نهج البلاغة (للصبي صالح، ۱۴۱۴ق)، قم: هجرت.

ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۳۸۵). علل الشرائع (ج ۲). قم: کتابفروشی داوری.

ابن شعبه حرانی، ابو محمد حسن بن علی. (۱۴۰۴ق). تحف العقول عن آل الرسول. قم: دفتر انتشارات اسلامی.

احمدآبادی، خیامی؛ فتحعلی، عبدالکریم. (۱۴۰۰). تعریف و واکاوی مفهوم سواد فضای مجازی و نسبت سواد رسانه‌ای با آن. نشریه دین و ارتباطات. ش ۶۰، صص ۱۲۷-۱۵۷.

باقری، خسرو. (۱۳۷۶). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی (ج ۱). تهران: مدرسه.

تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد. (۱۳۶۶). تصنیف غرر الحکم و درر الکلم (محقق: مصطفی درایتی). قم: دفتر تبلیغات اسلامی.

ثابت، حافظ. (۱۳۹۶). تربیت جنسی در اسلام (چاپ ششم). قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام.

جمعی از نویسندگان زیر نظر آیت الله محمدتقی مصباح یزدی. (۱۴۰۰). فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی (ج ۲، چاپ چهارم). تهران: مؤسسه فرهنگی مدرسه برهان (انتشارات مدرسه).

جوادیپور، غلامحسین. (۱۳۸۹). ارزش‌سنجی معرفتی در قرآن کریم. ذهن. ش ۴۴، صص ۳۷-۷۰.

حاجی، حمزه. (۱۳۹۴). فرهنگ‌سازی قرآن پیرامون پیشگیری از انحرافات جنسی. پژوهش‌های اخلاقی. سال ۶، ش ۲، فرهنگ قرآن، صص ۴۹-۶۶.

حسینی‌زاده، سیدعبدالرسول؛ شیخی، طاهره. (۱۳۹۶). تبیین الگوی قرآن در تربیت جنسی با تأکید بر پیشگیری از انحرافات جنسی. اولین کنگره ملی قرآن و علوم انسانی (کنفرانس).

خمینی، روح الله. (۱۳۹۴). صحیفه نور (ج ۱۱). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام.

۱۲۶
مِظَالُ الْعَالَمِینَ

سال دهم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۲ (پیاپی ۳۲)

- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۷)، لغت‌نامه دهخدا (چاپ دوم). تهران: نشر دانشگاه تهران.
- رحمتی، حسینعلی. (۱۳۹۶). ضعف سواد خانواده در استفاده از فضای مجازی و پیامدهای اخلاقی آن. اخلاق. سال ۷، ش ۲۸، صص ۱۶-۲۷.
- رزاقی، هادی. (۱۳۸۷). نگرش و ایمان در تربیت دینی. قم: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته الله علیه.
- رنجبری، احمد. (۱۳۸۶)، رساله حقوق امام سجاد علیه السلام (چاپ سوم). تهران: انتشارات حضور.
- زینی‌وند، یوسف؛ شهناز، هاشمی؛ رحمانپور، حسن. (۱۳۹۵). خانواده و فضای مجازی. همایش ملی خانواده و مسائل نو پدید. مقاله کنفرانسی.
- ساندرز، جینین. (۱۳۹۷). حفاظت از کودکان در برابر استفاده جنسی (مترجم جواد کریمی). تهران: فنی ایران.
- سیاح طاهری، محمدحسین و همکاران. (۱۳۹۵). درباره فضای مجازی چه بدانیم و چه بگوییم؟. قم: موسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی تبیان.
- طاهری و جمعی از نویسندگان، (۱۳۹۵)، حقیقت مجازی، تهران: مرکز ملی فضای مجازی.
- عباسی‌ولدی، محسن. (۱۳۹۲). من دیگر ما: فرزند ما از ما جدا نیست، او خود ما است اما در اندازه‌ای کوچکتر. قم: جامعه الزهرا.
- فقیهی، علی نقی، (۱۳۸۹)، تربیت جنسی مبانی اصول و روش‌ها از منظر قرآن و حدیث. قم: مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث.
- فکوری، محمد و همکاران. (۱۴۰۲). روش اعطای بینش در تربیت از دیدگاه آیت‌الله مصباح. همایش بین‌المللی مطالعات دینی، علوم انسانی و اخلاق زیستی در جهان اسلام. ش ۵۲۷.
- فکوری، محمد. (۱۴۰۳). روش معرفت‌افزایی تربیت جنسی فرزندان در مواجهه با فضای مجازی با تأکید بر آیات و روایات. همایش ملی علوم انسانی با رویکرد نوین اولین همایش ملی علوم انسانی با رویکرد نوین. صص ۵۳۵۶-۵۳۷۷.
- قرائتی، محسن. (۱۳۸۳). تفسیر نور (ج ۴، ۷، چاپ اول). تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.

- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۶۳). الکافی (ج ۲، چاپ پنجم). تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- کراجکی، محمد بن علی. (۱۴۱۰ق). کنز الفوائد (ج ۲). قم: دارالذخائر.
- گل محمدی، احمد، (۱۳۹۶). جهانی شدن، فرهنگ، هویت (چاپ نهم). تهران: نشر نی.
- مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳ق). بحارالانوار (ج ۳۴، چاپ دوم). بیروت: مؤسسه الوفا.
- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران. (۱۳۷۱). تفسیر نمونه (ج ۲، ۶، ۱۲، چاپ دهم). تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- میرزاییگی، حسنعلی. (۱۴۰۲). آسیب‌های تربیت بیرحمانه. تهران: آفرینه.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۸). گفتگو درباره جرم‌شناسی و بزهکاری سایبری. مجله تعالی حقوق. شماره ۳۶. صص ۷-۱۱.
- نوری، حسین. (۱۴۰۸ق). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل (ج ۴). قم: مؤسسه آل البيت علیه السلام.
- هاشمیان، سلمان. (۱۴۰۰). فرزندان را فالو کن. تهران: مهرستان.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

* The Holy Quran

** Salih, S. (Ed.). (1993). *Nahj al-Balaghah* Qom: Hijrat. [In Arabic]

Abbasi Valadi, M. (2013). *Man is no longer us: Our child is not separate from us; he is us but smaller*. Qom: Jame'at al-Zahra. [In Persian]

Ahmadabadi, Kh., & Fathali, A. (2021). Definition and analysis of the concept of digital literacy and its relationship with media literacy. *Religion and Communications*, 60, pp. 127–157. [In Persian]

Bagheri, Kh. (1997). *A renewed look at Islamic education* (Vol. 1). Tehran: Madreseh. [In Persian]

Dehkhoda, 'A. (1998). *Dehkhoda Dictionary* (2nd ed.). Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]

Fakuri, M. (2024). The method of epistemological development in children's sexual education in cyberspace with emphasis on Qur'anic verses and hadiths. *National Conference on Humanities with a New Approach*, pp. 5356–5377. [In Persian]

Fakuri, M., et al. (2023). The method of imparting insight in education from the perspective of Ayatollah Misbah. *International Conference on Religious Studies, Humanities, and Bioethics in the Islamic World*, 527. [In Persian]

Faqihi, A. N. (2010). *Sexual education: Foundations, principles, and methods from the perspective of the Qur'an and Hadith*. Qom: Dar al-Hadith Scientific and Cultural Institute. [In Persian]

Golmohammadi, A. (2017). *Globalization, culture, identity* (9th ed.). Tehran: Ney Publications. [In Persian]

Group of authors under the supervision of Ayatollah M. T. Misbah Yazdi. (2021). *Philosophy of Islamic education* (Vol. 2, 4th ed.). Tehran: Burhan School Cultural Institute. [In Persian]

- Haji, H. (2015). Qur'anic cultural development regarding the prevention of sexual deviance. *Ethical Studies*, 6(2), pp. 49–66. [In Persian]
- Hashemian, S. (2021). *Follow your child*. Tehran: Mehrestan. [In Persian]
- Hoseinizadeh, S. 'A., & Sheikhi, T. (2017). Explaining the Qur'anic model in sexual education with an emphasis on preventing sexual deviation. *The First National Congress on the Quran and Human Sciences*. [In Persian]
- Ibn Babawayh, M. b. 'A. (2006). *'Ilal al-shara'i'* (Vol. 2). Qom: Davari Bookstore. [In Arabic]
- Ibn Shu'bah Harrani, A. H. b. 'A. (1984). *Tuhaf al-'uqul 'an Al al-Rasul*. Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic]
- Javadpour, Q. (2010). Epistemic value evaluation in the Holy Qur'an. *Zehn*, 44, pp. 37–70. [In Persian]
- Karajaki, M. b. 'A. (1990). *Kanz al-fawa'id* (Vol. 2). Qom: Dar al-Dhakha'ir. [In Arabic]
- Khomeini, R. (2015). *Sahifeh-ye Nur* (Vol. 11). Tehran: Institute for Compilation and Publication of Imam Khomeini's Works. [In Persian]
- Kulayni, M. b. Y. (1984). *Al-Kafi* (Vol. 2, 5th ed.). Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah. [In Arabic]
- Majlesi, M. B. (1983). *Bihar al-anwar* (Vol. 34, 2nd ed.). Beirut: Al-Wafa Institute. [In Arabic]
- Makarem Shirazi, N., et al. (1992). *Tafsir-e Nemuneh* (Vols. 2, 6, 12, 10th ed.). Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah. [In Persian]
- Mirzabeygi, H. (2023). *The harms of ruthless upbringing*. Tehran: Afarineh. [In Persian]
- Najafi Abrandabadi, 'A. H. (2009). A discussion on criminology and cyber delinquency. *Ta'ali-ye Huquq*, 36, pp. 7–11. [In Persian]

- Nuri, H. (1988). *Mustadrak al-wasa'il wa mustanbat al-masa'il* (Vol. 4). Qom: Al al-Bayt Institute. [In Arabic]
- Qara'ati, M. (2004). *Tafsir-e Nur* (Vols. 4, 7, 1st ed.). Tehran: Lessons from the Qur'an Cultural Center. [In Persian]
- Rahmati, H. (2017). Family's weak digital literacy and its moral consequences. *Akhlaq*, 7(28), pp. 16-27. [In Persian]
- Ranjbari, A. (2007). *Treatise on Rights by Imam Sajjad* (3rd ed.). Tehran: Hozur Publications. [In Persian]
- Razaqi, H. (2008). Faith and attitude in religious education. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. [In Persian]
- Sanders, J. (2018). *Protecting children from sexual abuse* (J. Karimi, Trans.). Tehran: Fanni Iran. [In Persian]
- Sayyah Taheri, M. H., & Colleagues. (2016). What should we know and say about cyberspace? Qom: Tebyan Cultural and Information Institute. [In Persian]
- Taheri, & A Group of Authors. (2016). *Virtual reality*. Tehran: National Center for Cyberspace. [In Persian]
- Tamimi Amadi, 'A. b. M. (1987). *Ghurar al-hikam wa durar al-kalim* (M. Derayati, Ed.). Qom: Islamic Propagation Office of Qom Seminary. [In Arabic]
- Thabit, H. (2017). *Sexual education in Islam* (6th ed.). Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. [In Persian]
- Zeynivand, Y., Shahnaz, H., & Rahmanpour, H. (2016). Family and cyberspace. *National Conference on Family and Emerging Issues*. [In Persian]